

IZVJEŠTAJ

PRVI STRUČNI SKUP PRSTENOVAČA HRVATSKE

3. veljače 2017.

DAVOR ĆIKOVIĆ

Zavod za ornitologiju, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti,
Gundulićeva 24, HR-10000 Zagreb

„Neprekinuti napredak, što ga možemo od godine do godine kod našeg zavoda motriti, bez sumnje zahvaljujemo u prvom redu našim revnim motriteljima...“

Pisao je tako prvi voditelj Hrvatske ornitološke centrale (HOC), Ervin Rössler, u desetom izvještaju HOC, ujedno i prvom izvještaju o prstenovanju ptica u Hrvatskoj, daleke 1911. godine. Usprkos kontinuitetu od preko stotinu godina i razvijenoj svijesti o značaju uloge „motritelja“ u prstenovanju, tek sada, nakon 107 godina prstenovanja u Hrvatskoj, prstenovačka centrala je stekla organizacijske snage da organizira prvi skup prstenovača.

Tako je 3. veljače 2017. u dvorani Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti održan „Prvi stručni skup prstenovača Hrvatske“, po mnogima dugo očekivan i potreban. Namjera skupa bila je okupiti sudionike u projektu znanstvenog označavanja ptica: od prstenovača ptica, tj. suradnika koji provode označavanje ptica, preko prstenovačke centrale koja upravlja projektom, do državnih ustanova koje legislativom i financiranjem omogućuju njegovo provođenje. Kroz predavanja na skupu sudionici su informirani o recentnim stručnim i znanstvenim postignućima ostvarenima kroz projekt, o stanju znanstvenog prstenovanja ptica u Hrvatskoj i Europi te o novim standardima i metodama koji se uvode u shemu znanstvenog prstenovanja ptica u Hrvatskoj.

Skupu je nazočilo 43 sudionika: prstenovači, djelatnici prstenovačke centrale i gosti. Među gostima bili su: iz Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti predsjednik Razreda za prirodne znanosti, akademik Ivan Gušić, voditelj Zavoda za ornitologiju, akademik Nikola Ljubešić te akademik Dragan Dekaris; zatim predstavnica Ministarstva zaštite okoliša i energetike, Ivana Jelenić, predstavnica Fonda za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost, mr. sc. Vlatka Gulan Zetić i predstavnica Hrvatske agencije za zaštitu okoliša i prirode, mr. sc. Vlatka Dumbović Mazal.

Skup je trajao od 10:00 do 18:00 sati i sastojao se od 12 predavanja te jedne demonstracije. Predavanja su podijeljena u dvije tematske skupine: u prvoj skupini prstenovači su predstavili vlastite projekte i iskustva u prstenovanju, a u drugoj su predstavljeni stanje i perspektive prstenovanja u Hrvatskoj. Uz predavanja, bilo je dovoljno vremena i mogućnosti za raspravu o predstavljenim temama te da se u izravnom kontaktu iznesu ideje i problemi. Svečani trenutak Skupa bila je dodjela posebnog priznanja veteranu prstenovanja u Hrvatskoj, mr. sc. Mirku Šetini, za više od 50 godina aktivnog prstenovanja ptica u Hrvatskoj.

Skup je moderirao Davor Ćiković, zapisnik je vodila Sanja Barišić. Otvoren je pozdravnim govorima upraviteljice Zavoda za ornitologiju Jelene Kralj, predsjednika Razreda za prirodne znanosti HAZU akademika Ivana Gušića te načelnice Sektora za bioraznolikost i strateške poslove MZOE Ivane Jelenić. Nakon pozdravnih govora uslijedila su predavanja, čiji sažetci su prikazani u nastavku.

Literatura:

RÖSSLER E. (1911): Hrvatska ornitološka centrala – X. godišnji izvještaj. Tisak kraljevske zemaljske tiskare, Zagreb.

FIRST GENERAL ASSEMBLY OF CROATIAN BIRD RINGERS

Held on 3rd February 2017 in the hall of the Library of the Croatian Academy of Sciences and Arts, organized by the Institute of Ornithology, the assembly brought together participants of the bird ringing scheme in Croatia. The assembly was attended by 43 participants: bird ringers, employees of the bird ringing centre and governmental institutions in charge of nature/environment protection and bird ringing. The program of the assembly consisted of 12 oral presentations that were divided into two sessions. The first session of talks presented recent achievements in contemporary ringing projects. The second session consisted of reports on the current state of bird ringing in Croatia and Europe and brought up goals for the future of the bird ringing in Croatia. The assembly was marked by a solemn acknowledgement to Mirko Šetina – bird ringing veteran with more than 50 years of active ringing.

Prizor sa Skupa. *A scene from the Assembly.*

Davor Ćiković predaje Mirku Šetini priznanje za više od 50 godina prstenovanja ptica. Pismeno priznanje stavljeno je u drveni prsten veličine vratnog prstena za labudove s natpisom: MŠ 50.

Mirko Šetina is receiving an honour of acknowledgement for more than 50 years of bird ringing. The written certificate was inserted in a wooden ring with inscription „MŠ 50“ for laureate’s initials and a number of years in active ringing.

Doajen hrvatskog prstenovanja ptica "u akciji" sa štekavcem u rukama (fotografija Nenada Šetine). Iznenadenje i radost u trenutku najave zahvale.

The laureate "in action" holding a White-tailed Eagle (photo taken by Nenad Šetina). Surprise and joy when the ceremony was announced.

PRVI STRUČNI SKUP PRSTENOVAČA HRVATSKE HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

3. veljače 2017.

SAŽECI PREDAVANJA

1. PRSTENOVAČKA ISKUSTVA

LUKA JURINOVIĆ

Centar za peradarstvo, Hrvatski veterinarski institut

Prezentacija rada prstenovačke grupe „Jaki dečki“

Od 1999. godine na zagrebačkom odlagalištu otpada Jakuševac provodi se praćenje stanja populacija galebova. U sklopu istog istraživanja, od 2007. godine do danas prstenovano je skoro 10.000 galebova. Većina ptica je obilježena i plastičnim prstenovima u boji koji omogućuju individualnu identifikaciju ptice, bez hvatanja ptice. Upravo zbog toga, tijekom zadnjih 10 godina obrađeno je više od 10.000 nalaza ptica prstenovanih na Jakuševcu te 1455 nalaza ptica nađenih na Jakuševcu, a prstenovanih drugdje. Ukupno je prstenovano sedam vrsta galebova, od kojih su (kako u prstenovanju, tako i u nalazima) najbrojniji riječni galeb i galeb klaukavac. Kao rezultat ovih istraživanja, do sada je objavljeno više znanstvenih i stručnih radova, kao i jedan doktorski i dva diplomatska rada.

GORAN SUŠIĆ

Zavod za ornitologiju HAZU

Prvih 1.000 prstenovanih bjeloglavih supova – rezultati, izazovi, perspektive

Prstenovanje bjeloglavih supova *Gyps fulvus* započeo sam 1989., a sljedeće godine i sustavno označavanje krilnim markerima, iako sam prva dva markera stavio još 1984. Od 2001. uz metalni stavljam i zeleni PVC prsten, a prvi GPS odašiljač stavio sam na supa 1998. U razdoblju 1989. – 2016. obilježio sam 955 supova, prikupio više od 3500 opažanja, te gotovo isto toliko podataka o kretanju onih praćenih putem satelita. Pokazalo se da supovi mogu skinuti i aluminijски i čelični prsten s „preklapnom bravom“. Neki su skidali i PVC prstene i krilne markere. Rezultati su iznimno značajni za poznavanje kretanje sub-adultnog dijela populacije do spolne zrelosti. Imamo i tri „rekorda“ za kretanje europskih supova: najsjeverniji (57.44 N), najistočniji (47.55 E) i najjužniji nalaz (11.12 N).

IVA ŠOŠTARIĆ

Udruga BIOM

Prstenovački kamp na Učki – zanimljivosti i iskustva

Udruga BIOM je 2016. organizirala četrnaesti za redom Ornitološki kamp Učka. Svrha kampa je praćenje jesenske selidbe metodom znanstvenog prstenovanja ptica, a održava se svake godine od polovice kolovoza do početka listopada, u južnom dijelu Parka prirode Učka. U odnosu na prethodne godine povećao se broj podataka bilježenih prilikom prstenovanja, pa je tako uz standardne informacije o vrsti, spolu, starosti, masi i duljini krila jedinki obavezno bilježen i indeks masti. Pojednim jedinkama uzimane su i dodatne mjere krila te indeks mišića. Tijekom kampa je prstenovano ukupno 2860 ptica iz 47 vrsta te je zabilježeno 565 ponovnih ulova.

PAOLO CORVA

Prstenovač, Rijeka

Visoki mortalitet ili disperzija ptica velike sjenice prstenovanih u kućicama za gniježđenje

Prstenovanje mladih velikih sjenica *Parus major* unazad nekoliko godina, redovito u jatima s mnogo ptica, potaknulo me na prstenovanje mladih sjenica u gnijezdu. Od 2014. do 2016. godine postavljao sam kućice za gniježđenje sjenica na lokacijama SZ od Rijeke: Mune, Krasica, Kukljanovo, Veli Brgud, Šapjene i Žejane. Kako je rastao broj postavljenih kućica: od 8 kućica u 2014. do 68 kućica u 2016. godini, rastao je i broj prstenovanih ptica: od 24 ptica 2014. do 185 ptica 2016. godine. Usprkos tome što sam u te tri sezone prstenovao gotovo 270 ptica, broj nalaza je malen: 5 lokalnih nalaza i jedan u Hreljinu (oko 36 km JZ). Da bi se moglo donijeti valjani zaključak o smrtnosti i disperziji ptica velike sjenice, smatram da moram nastaviti s ovim programom.

VESNA TUTIŠ

Zavod za ornitologiju HAZU

Prstenovanje jastrebača u Gorskom kotaru

Projekt istraživanja jastrebače *Strix uralensis* u Hrvatskoj započeli smo 1993. godine. U cilju praćenja dinamike i uspješnosti gniježđenja jastrebače u njenom optimalnom staništu u Hrvatskoj, 2009. godine postavili smo 105 kućica u području bukovo-jelovih šuma na Velikoj Kapeli. Kućice su jastrebače vrlo dobro prihvale i do 2016. godine ukupno smo prstenovali 209 mladunaca. U 2016. go-

dini započeli smo obilježavati i odrasle ptice – obilježeno je 18 ženki uhvaćenih na gnijezdu. Zahvaljujući kućicama dobili smo prve nalaze prstenovanih jastrebača u Hrvatskoj. Prvi nalaz je ženka prstenovana kao ptica na području Pokupskog bazena, a ulovljena na gnijezdu osam godina kasnije; drugi nalaz je ženka prstenovana kao ptica 2011. na području Velike Kapele i ulovljena pet godina kasnije. Na području Velike Kapele do 2016. godine prstenovali smo ukupno 227 jastrebača, odnosno više od 70% ukupno prstenovanih jastrebača u Hrvatskoj (261).

2. STANJE I PERSPEKTIVE PRSTENOVANJA

DAVOR ČIKOVIĆ

Zavod za ornitologiju HAZU

EURING i stanje prstenovanja u Europi

EURING osigurava suradnju prstenovačkih shema. U radu EURING-a sudjeluje 47 prstenovačkih shema, a Hrvatska je jedna od njih. Članice EURINGA bianualno se sastaju na Općim skupovima na kojima se članice usuglašavaju i odlučuju o zajedničkim pitanjima, dogovaraju strategije prstenovanja i zajednička istraživanja, ažuriraju standarde prstenovanja i kodove za razmjenu podataka. U svijetlu pojavljivanja novih tehnologija koje omogućuju precizna praćenja kretanja malog broja jedinki, prednost znanstvenog prstenovanja je jedinstvena mogućnost prikupljanja velikog broja podataka na velikom prostoru i kroz dugo vrijeme. Ti se podaci mogu koristiti za praćenje promjena u populacijama: u demografiji, disperziji, fenologiji, stopi preživljavanja i dr.; a to je nužno za kvalitetno planiranje zaštite ptica.

DAVOR ČIKOVIĆ I JELENA KRALJ

Zavod za ornitologiju HAZU

Rezultati prstenovanja ptica u Hrvatskoj i nalazi od 2011. do 2014.

Broj ptica prstenovanih u analizirane 4 godine iznosi 200.699. Tako je od 1910. godine našim prstenovima prstenovano 1.400.643 ptice. Većina ptica prstenovana je na jesenskim akcijama prstenovanja (80%). Najčešće prstenovane vrste bile su: trstenjak cvrkutić *Acrocephalus scirpaceus*, crnokapa grmuša *Sylvia atricapilla*, lastavica *Hirundo rustica*, siva grmuša *Sylvia borin*, trstenjak rogožar *Acrocephalus schoenobaenus*, crvendać *Erithacus rubecula*, veliki trstenjak *Acrocephalus arundinaceus* i velika sjenica *Parus major*. Prikazan je i pregled rada prstenovača u kojem se po postignutim rezultatima u više parametara istaknuo Bariša Ilić iz Metkovića. U razdoblju 2007.-2014. ukupno je obrađeno 11.970 domaćih i 1.829 stranih

nalaza. Vrste s najviše obrađenih nalaza su galeb klaukavac *Larus michahelis*, riječni galeb *Larus ridibundus* i crvenokljuni labud *Cygnus olor*. Ptice prstenovane u Hrvatskoj nađene su u Hrvatskoj, Mađarskoj i Italiji, a stranih je nalaza bilo najviše iz Mađarske, Slovenije i Poljske.

JELENA KRALJ

Zavod za ornitologiju HAZU

Neki nedostaci u poznavanju selidbe ptica Hrvatske

Atlas selidbe ptica Hrvatske ukazuje da za mnoge vrste nedostaju podaci o selidbenim strategijama hrvatskih populacija, što nije neočekivano s obzirom da se oko 80% ptica u Hrvatskoj hvata tijekom selidbi. Podaci nedostaju za vrste koje su djelomične selice ili čije europske populacije koriste različite smjerove selidbe. Aktivnosti bi stoga trebalo usmjeriti na prstenovanje u sezoni gniježđenja, označavanje mladunaca u gnijezdu te hvatanje na istom području tijekom sezone gniježđenja i zimi. Zahtjevnije aktivnosti uključuju prstenovanje ptica otvorenih staništa, postavljanja kućica za ciljane vrste te prstenovanje močvarica. Prstenovanje bi također trebalo provoditi u područjima sa slabijom prstenovačkom aktivnosti, poput gorske Hrvatske, brdskih područja nizinske Hrvatske te unutrašnjosti Istre.

SANJA BARIŠIĆ

Zavod za ornitologiju HAZU

Prstenovanje stalnim naporom (CES) – teorija i primjer svilorepe

Prstenovanje ptica u svojim je počecima uglavnom bilo usmjereno na istraživanja selidbenih putova te vjernosti području gniježđenja i zimovanja. Ipak, postupno se prstenovanje sve više usmjeravalo k praćenju veličina populacija i populacijskih trendova. Na promjenu stanja neke populacije, prikazano na primjeru svilorepe *Cettia cetti* u Velikoj Britaniji, utječu demografski parametri: stope nataliteta (produktivnost), preživljavanja (mortalitet) i disperzije. Preživljavanje uključuje preživljavanja odraslih i mladih ptica. Produktivnost zajedno s preživljavanjem mladih čini stopu sazrijevanja (eng. Recruitment). Praćenje navedenih demografskih parametra neophodno je za utvrđivanje procesa koji doprinose promjeni veličine neke populacije. S tim ciljem potrebno je pokrenuti nacionalni Program prstenovanja stalnim naporom (CES). Provođenje CES-a omogućuje praćenje brojnosti, produktivnosti i preživljavanja te utvrđivanje doprinosa različitih demografskih stopa promjeni veličine populacije. Navedeni podaci ključni su za planiranje učinkovite zaštite ptica.

BILJANA JEČMENICA

Udruga BIOM

Prvo hrvatsko iskustvo CES-a

Prstenovanjem stalnim naporom (CES) u Hrvatskoj po je prvi puta održano 2016. godine u ornitološkom rezervatu Crna Mlaka. Od početka travnja do kraja srpnja, tijekom 10 posjeta u razmaku od 9-15 dana, prstenovalo se ujutro neposredno prije izlaska sunca koristeći deset mreža. Ukupno je prstenovano 369 jedinki, a 82 su ponovno ulovljene. Prstenovano je 25 vrsta, a najbrojnije prstenovane vrste bile su: crnokapa grmuša *Sylvia atricapilla*, trstenjak cvrkutić *Acrocephalus scirpaceus*, plavetna sjenica *Parus caeruleus*, poljski vrabac *Passer montanus* i veliki trstenjak *Acrocephalus arundinaceus*. Ove vrste ujedno su i najčešće vrste na tom lokalitetu. Kod ponovno ulovljenih jedinki, najbrojnije su crnokapa grmuša, trstenjak cvrkutić i veliki trstenjak.

VESNA TUTIŠ

Zavod za ornitologiju HAZU

Metabolizam ptica – što moramo znati

Zbog brzog metabolizma, energetske potrebe ptica vrlo su visoke. Bazalni metabolizam i tjelesna temperatura u pravilu su viši u sitnih vrsta nego u krupnijih vrsta ptica. Zimi, zbog povećanog gubitka topline u hladnom okolišu, zahtjevi za energijom su povećani. Zbog brzog metabolizma ptice su vrlo osjetljive i na pre-grijavanje. Ljeti, u vrlo vrućim i vlažnim uvjetima ptice ne smiju biti izložene jakoj sunčevoj svjetlosti. Prstenovač uvijek treba imati na umu da je dobrobit ptice na prvom mjestu. Broj mreža za hvatanje mora biti prilagođen brzom obradi ptica, bez odgađanja. Kompaktnost ruha ptice ulovljene u mrežu može biti narušena čime su smanjena njegova izolacija svojstva. U uvjetima hladnog ili vjetrovitog vremena te tijekom vrućih ljetnih dana obilasci mreža moraju biti česti. Za izuzetno hladnog vremena, jakog vjetra ili kiše od hvatanja ptica treba odustati. Za vrućina, dok čekaju prstenovanje u vrećicama, pticama treba osigurati zaklon od sunca i dobar protok zraka da bi se mogle rashladiti. U najtoplijem dijelu dana mreže treba spustiti. U ekstremnim slučajevima, ako su ptice pristigle tijekom selidbi u očito lošoj kondiciji one se moraju odmah pustiti.

DAVOR ĆIKOVIĆ

Zavod za ornitologiju HAZU

Uvođenje računalnog programa Ring Access

RingAccess je računalni program za administraciju prstenovanja i nalaza na svim razinama prstenovačke sheme. Objedinjuje podatke o svim prstenovanim pticama i nalazima, podatke o zalihama prstenova i lokalitetima prstenovanja, omogućuje razmjenu podataka i slanje izvještaja. Program je donacija norveške prstenovačke sheme. Prijelaz na RingAccess omogućuje našoj prstenovačkoj shemi veću sigurnost podataka, bilježenje više podataka po prstenovanoj ptici (više od 60 parametara) i kodiranje podataka u EURING2000 format te osigurava manje grešaka i lakšu razmjenu podataka. Zavod za ornitologiju tijekom 2017. godine organizira radionice kojima se prstenovači pripremaju za korištenje programa, a s početkom 2018. godine planira se potpuni prijelaz na rad u novom programu.

MARKO BARIŠIĆ

Zavod za ornitologiju HAZU

Demonstracija korištenja računalnog programa Ring Access

U jednosatnoj demonstraciji prikazan je način rada u programu RingAccess.